

ins INTUS) i altres parelles semblants, es creà per a *davall* la parella *davall*. Ja apareix formada en el S. XIII, amb ús adverbial: «N. X. fa cens que *daval* és contengut», capbreu de Ribes, c. 1283; «dels testimonis *daval* escrits» ribag., a. 1295 (MDuque, *Docs. de Ovarra*, 187.3).

Pertany a la comuna llengua literària medieval, dels textos més clàssics: «Lo carnicer / --- / qui va sovent / al bestiar, / per bous triar: / triant triant, / e confiant / de son saber / --- / pert-ne la por, / a la fi -n mor: / toro u rancall / lo-s met *davall*», JRoig (*Spill*, 6571); «diu-se per alguns que, aytant com més obraven de alt, aytant més se abaxaven *devall*», fi segle XIV, Genebreda (*Boecia*, 164). V. en Fabra, *Coord. i Subord.*, 25, molts exs. i perfecta explicació de l'ús medieval de *davall*, en totes les seves funcions, adverbial i prepositiva. I així seguí en ús en els segles baixos: freqüent en les descripcions del *Spill* de Castellbò, com ara: «ho lo dit Castell de Ciutat les terres e possessions *devall* escrites, que són béns sittings o immobles: --- una terra nomenada ---» (c^o 74r, i passim, 87r ---).

Però tal com *dins*, *dellà*, *damunt* etc., només adverbis originàriament, *davall* passà aviat a usar-se també com a preposició, igual que aquests; cosa que es pogué fer proveint-lo de l'auxiliar *de* (*davall de la roca*, *davall de l'aljub*), però també es passà tot seguit a abreujar-ho fent-lo funcionar sense *de*, com a preposició pura (així com es digué *damunt paper* i no sols *damunt de paper*). «*Davall* d'un arbre», JoMartorell (ed. pri., cap. 141 = *NCl.* III, 77), però també sense *de* és ja un ús medieval, tan clàssic com l'altre: «la Princesa se més en lo lit, sens fer-li resposta, e posà lo cap *davall* la roba»; «la Viuda s'acostà a la donzella, sonà-li un drap de cap, e dix-li ---: —Posa-lo-y *davall* les faldes de la Princesa; la donzella --- agenollà-s en terra, e posà-li lo drap *davall* les faldes: e la ignorància de la Princesa donà loc a la malícia de la Viuda», JoMartorell (*Ag.* III, 21, 225); continua en ple vigor en els segles baixos: «los fills estan *davall* la potestat del pare», OPou (*TbPu.*, 136). Modernament, encara que amb ús menys general que *sota* (que en cat. central l'ha desbancat del tot en l'ús oral) ha seguit usant-se en extenses zones, sense restricció, i per tot s'ha mantingut, més o menys, en vida literària.

Com adv.; i fins prep.: «Per ço dels fills de Grècia la somniosa pensa / lo veyca, com montanya, tot coronat d'estels / y, ajupit, sens decaure, *davall* sa volta immensa, / servant ab ferma espatlla la màquina dels cels», *Atl.* I, 7c. I és clar que, encara més en l'ús literari de les altres regions, també com a prep. pura: «l'enterraren al jardí, *davall* una magnòlia, i el senyor encomanà un monument de marbre blanc, que no s'arribà a construir», LVilallonga (*Bearn* XII, 90); PdAPeunya (cita en ULL *de la font*); «*davall* de cada barret hi ha un hòme», dita val., MGadea (*T. del Xè* I, 298).

En la llengua parlada l'ús de *davall* avui es manté plenament en el P. Val. i el cat. occid.; més que enlloc, a les Illes, força menys en ross. i ha decaigut del tot en quasi tot el domini del cat. or. Afirmació que s'a-

plica per igual a l'ús com a adv. i com a preposició, sigui combinada amb *de* o sense. En el domini ross. no deixa de sentir-se bastant, en companyia de *de*; p. ex. «el Mas d'en Vila és *davall* del Mas Noé» Torredes (1960). De les Alberes ençà, ben poc i només en algunes franges extremes, particularment en la combinació *part davall* (semblant a *part damunt*, *part dellà* etc.): «s'havia trobat el cadavre del malaurat jove als quintans de *part devall* de can Principi», MrnVayreda (*Puny.* I, XVII, 265 (207)).

En els altres dominis dialectals resta com a mot ben vivaç pertot, fins als extrems de la llengua, sense descartar-ne les Pitiüses («*devall*: debajo», PzCabr.), ni els llocs ribagorçans i alacantins més allunyats (Torreles Maçanes, Ibi: af *davàl*, 1963), i fins al mateix vèrtex NO. («lo camp de *debàl*», Perafita de Fades, 1957). Certament amb més extensió en cat. occid., l'ús adverbial i el combinat amb *de*: només en casos com «*dabàl* de l'anjub», «*dabàl* de la vila» ho tinc anotat en la zona Sud (Pobla de la Granadella 1935, Alfés 1936). Carrer de *debàl* a diversos pobles, p. ex. a Cabdella i a Mont-ros, 1959.

Cap ús tan generalitzat com en qualitat d'adverbi per distingir llocs o poblats situats per dessota dels que són més elevats: «Buldís de *dabàl*», llogaret més important que el superior del mateix nom, és la denominació popular a l'alt Pallars (Farrera, 1933) per a les entitats que oficialment s'anomenen *Boldís Jussà* i *B. Sobirà*; «l'aubák de *debàl*» i «aubák de *demón*» dues meitats d'una partida del terme de Sellui (1957).⁴

En l'ús prepositiu, és molt conegut, i és el paper més destacat, el de designar un paratge extens, situat a un nivell inferior al d'un altre que anomenem: «les Forques és *dabàl* del Canal» (a Artesa, on aquesta artèria, cabdal per a l'agricultura del Pla de Lleida, parteix el terme en dues meitats, ben regada la més baixa, i secana la de dalt, 1964); «li diuen la *Séquia del Cano* perquè passa *per davàl* del riu d'Albaida» Castelló de la Ribera (1962); «en lo cubert de Conte passa un carrer *pel dabàl*» L'Estall de Montsec (1957): és a dir que és un carrer d'aquells que tenen un pont edificat des d'una galta del carrer a l'altra.

Menys extensió tenen en cat. occid. els altres usos; però, sobretot a la franja més ponentina es manté viu encara en tots els usos. Fins i tot com a preposició pura (sense *de*): «les Coves de *debàl* la roca» Fet (1956), «és *dabàl* la era» Bonremei, «*dabàl* Montalt», partida de L'Estall situada al peu de les altures d'aquest nom (1957). A Llaguarres, descrivint-me la dejecció dels insectes devoradors de terra: «las formigas sacan la terra *dabàl* i la sacan borregada de *bàis*» (1957): segons la frase, *davall* indicaria, segons sembla, el sòl que tenen sota les potes i *sacar de baix* es referiria a l'evacuació que en fan aquests insectes i les tartanyes, en forma de cagallonets esfèrics, que expelleixen per sota.

Enlloc com a les Illes està tan afavorit l'ús d'aquest mot. Allà es construeix com una veritable preposició (sense *de*). Així ho sentim pertot. També en el parlar rural eivissenc: «I allà què és? (assenyalant un pla):